

www.idr.ro

POLICY PAPER

Seria Policy Paper
cuprinde texte bazate
pe surse publice.
Opiniile exprimate
reprezintă punctele
de vedere ale
autorilor.

Institutul Diplomatic Român

Policy Paper nr. 7 / 2014

*Criza politică din Ucraina-
soft power cetățenesc vs.
iluzii de europenizare și
realpolitik rusesc*

Autor : Ileana Racheru

ISSN 2285 – 8938
ISSN-L 2285 – 8938

București 2014

INSTITUTUL DIPLOMATIC ROMÂN

Policy Paper nr. 7(ianuarie 2014)

Criza politică din Ucraina- soft power cetățenesc vs. iluzii de europenizare și realpolitik rusesc

Ileana Racheru¹

¹cercetător IDR, doctorand la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

La 21 noiembrie 2013, guvernul de la Kiev a făcut public un comunicat prin care a anunțat că va suspenda negocierile pentru semnarea AA/DCFTA² cu UE invocând motive care țin de „securitatea națională” a Ucrainei și intenția de a reveni la relațiile economice privilegiate cu statele membre ale CSI. Decizia surprinzătoare a autorităților de la Kiev a fost adoptată în contextul în care negocierile cu Bruxelles-ul erau aproape finalizate (pe agenda bilaterală se mai afla doar chestiunea controversată a eliberării din închisoare a fostului premier Iulia Timoșenko) și al unor presiuni economice exercitate de Federația Rusă. Economia ucraineană era aproape de colaps, după ce în august 2013, FMI înghețase negocierile cu Kievul pentru acordarea unui împrumut deoarece autoritățile ucrainene nu adoptaseră reformele prevăzute în acordurile anterioare (în principal reducerea sau eliminarea subsidiilor pentru prețul la gazul natural furnizat consumatorilor casnici). Bruxelles-ul se angajase să sprijine financiar Ucraina și să faciliteze negocierile cu reprezentanții FMI în schimbul semnării acordurilor și a implementării reformelor, dar suma exactă a împrumuturilor care urmau să fie acordate Kievului era încă pe agenda negocierilor.

Decizia guvernului de a îngheța negocierile cu UE a determinat apariția unor proteste masive în Kiev și principalele orașe din vestul, estul și sudul Ucrainei, situație care a dus la apariția unei crize politice în Ucraina.

Acest studiu este o analiză a crizei politice din Ucraina (noiembrie 2013-ianuarie 2014). Studiul este structurat în 3 capitole. Primul capitol încearcă să răspundă la întrebarea Cine sunt protestatarii și de ce contestă deciziile puterii de la Kiev? și analizează percepțiile acestora față de întreaga clasă politică de la Kiev. Primul capitol analizează și modul în care autopritățile de la Kiev au încercat să pună capăt protestelor. Al doilea capitol indentifică principalii actori formali și informal ai scenei politice de la Kiev cu potențial de influență deciziile de politică externă. Ultimul capitol se concentrează asupra unei analize a principalelor poziții și interese ale celor mai importanți actori externi (UE și Rusia) față de situația din Ucraina.

1. EuroMaidan. A doua revoluție portocalie?

1.1.

Protestatarii au reunit grupuri diverse – activiști civici, studenți, tineri cu o educație pro-occidentală care au fost primii care au ieșit pe străzi (începând cu 21 noiembrie 2013) pentru a protesta împotriva deciziei guvernului și președintelui de a nu semna AA/DCFTA cu UE.

După tentativele forțelor speciale ale Ministerului de Interne (Berkut) de a reprima prin violență protestul pașnic, în centrul Kievului și pe străzile din principalele orașe ucrainene (atât din vest cât și din est sau sud) s-a revărsat mulțimea, nemulțumită de măsurile violente adoptate de autorități împotriva protestatarilor pașnici, care a exprimat temeri cu privire la o eventuală „rusificare” sau „belarusificare” a regimului politic de la Kiev: „Protestatarii încearcă să prevină transformarea regimului politic după modelele din Belarus și Rusia. Vor să pună capăt schimbărilor distructive pe care societatea ucraineană l-a observat în cei trei ani de când Ianukovici este președinte și solicită

²Association Agreement (Acordul de Asociere) / Deep and Comprehensive Free Trade Area (Zona liberă de Comerț Comprehensiv și Aprofundat).

respectarea unor drepturi ca libertatea de exprimare și de a protesta pașnic... și alte drepturi pe care societatea ucraineană le-a obținut în mod real în cei 9 ani care au trecut de la Revoluția portocalie. Unul dintre sloganurile EuroMaidan este „Pentru libertatea noastră și a voastră!”, ceea ce înseamnă că protestul ucrainenilor trebuie să aibă succes nu doar pentru ei, dar și pentru a fi un semnal pentru societățile rusă și belarusă”³, declara o participantă la proteste. Într-un timp foarte scurt, protestele s-au transformat într-o mișcare de contestare a puterii de la Kiev, iar cei prezenți pe străzi cu cerut demisia guvernului Azarov și a președintelui Ianukovici: „protestatarii sunt nemulțumiți de reformele de fațadă adoptate de autorități ...sunt frustrați de lipsa performanțelor poliției, procuraturii”⁴. Majoritatea protestatarilor este nemulțumită de situația economică a Ucrainei, pentru care îl consideră vinovat pe președintele Ianukovici care nu a realizat reformele promise în campania electorală din 2010.

Opoziția politică nu se bucură nici ea de simpatiile protestatarilor. Prezența scăzută la vot, prezența în Rada Supremă a unui partid naționalist de extrema dreaptă și numărul redus de voturi acordate opoziției pro-occidentale arată că ucrainenii sunt dezamăgiți de întreaga clasă politică de la Kiev și că și-au pus speranțele în UE. Doar un grup restrâns a susținut cauza unora dintre partidele de opoziție care au solicitat eliberarea Iuliei Timoșenko: „oamenii sunt conștienți că pot fi folosiți în jocurile politice și foarte des își proclamă neutralitatea... nivelul general de încredere față de opoziția politică nu este foarte ridicat, aproximativ 24%. Pentru a demonstra că EuroMaidan este o inițiativă a cetățenilor ucraineni în general și nu doar a opoziției, activiștii civici intenționau să participe la negocierile dintre președinte și opoziție”⁵.

Potrivit unui sondaj realizat printre protestatarii din Kiev, 91.7% dintre aceștia au mers la proteste din proprie inițiativă, 6% la inițiativa unor organizații civice și doar 1.8% s-au organizat la inițiativa unor partide politice⁶. Majoritatea participanților la proteste, au fost locuitori ai Kievului(49,8%) și restul au venit din regiuni. Cei mai mulți participanți la proteste au fost tineri: 38% -cu vârste cuprinse între 15 și 29 ani, 49%-cu vârste de 30-54 ani), majoritatea având studii superioare sau medii (39.5%) și studenți (13.2%)⁷.

Protestatarii pot fi divizați, în funcție de mesajele pe care le-au transmis guvernării de la Kiev, în două categorii. Prima categorie îi include pe tinerii cu studii superioare sau studenți care au ieșit pe străzi pentru a solicita semnarea AA/DCFTA cu UE și ieșirea Ucrainei din starea de stagnare (determinată de menținerea în „zona gri” de influență a Rusiei) și respectarea unor drepturi fundamentale de către regimul Ianukovici și în subsidiar cereri pentru îmbunătățirea situației economice și reforme. O a doua

³Interviu al autoarei cu Diana Zubko, cercetător Departamentul de Științe Politice, Universitatea Națională Academia Mohyla, Kiev/ Institute for Human Geography Goethe-University Frankfurt am Main, participant la proteste(decembrie 2013).

⁴Idem.

⁵Idem.

⁶„В Києве 70% активистов Євромайдана готовы стоять до последнего, - соцопрос”, *Zn.ua*, http://zn.ua/UKRAINE/v-kieve-70-aktivistov-evromaydana-gotovy-stoyat-do-poslednego-opros-134676_.html, accesat la 11 decembrie 2013.

⁷„В Києве 70% активистов Євромайдана готовы стоять до последнего, - соцопрос”, *Zn.ua*, http://zn.ua/UKRAINE/v-kieve-70-aktivistov-evromaydana-gotovy-stoyat-do-poslednego-opros-134676_.html, accesat la 11 decembrie 2013.

categorie sunt persoanele, în vârstă de peste 50 ani care sunt nemulțumiți în principal de situația economică a Ucraina și vad UE ca o salvare de sărăcie.

Societatea civilă din Ucraina este divizată între ONG-urile elitiste, finanțate din occident și care au un impact redus în rândurile populației(5% din ucraineni au declarat într-un sondaj realizat în 2012 că sunt dispuși să se implice în activitățile societății civile)⁸ și forme de asociere spontană(un fel de *noua societate civilă*) care cuprind cetățeni ce lansează, prin intermediul rețelelor de socializare, mesaje pentru a organiza proteste împotriva unor politici ale autorităților. În anii 2010 și 2011, Ucraina a experimentat astfel de forme de protest: protestul de contestare a unor măsuri care vizau modificarea sistemului de impozitare pentru întreprinzătorii mici și mijlocii și amendarea codului muncii(Tax Maidan II); proteste împotriva deciziilor de a reduce compensațiile financiare acordate minerilor, victimelor de la Cernobil sau ale războiului din Afganistan⁹. Aceste proteste au avut succese parțiale și au fost inspirate de fenomenele de tip „occupy Wall-Street” și nu au un lider(intențiile opoziției politice a prelua leadership-ul manifestărilor s-a lovit de respingerea puternică a protestatarilor). După 49 de zile de protest, cei care au contestat în nov. 2013-ian. 2014 politica externă și măsurile adoptate de regimul condus de Viktor Ianukovici împotriva manifestanților nu au obținut practic niciun succes(doar câțiva angajați care nu aveau funcții importante din cadrul ministerului de interne de la Kiev au fost demiși pentru tentativele de a reprima prin violență protestele).

1.2. Măsuri pentru soluționarea crizei

În perioada care s-a scurs între anunțarea deciziei guvernului de la Kiev de a nu semna AA/DCFTA cu UE și Summit-ul de la Vilnius, liderii ucraineni au părut că ignoră protestele, iar președintele Ianukovici s-a limitat la o declarație în care menționa că nu va lua măsuri care nu respectă voința poporului ucrainean. Protestele desfășurate la Kiev și în principalele orașe ale Ucrainei, au intrat în atenția guvernanților ucraineni imediat după încheierea evenimentului de la Vilnius inițial pentru că acestea nu au luat sfârșit și pentru că participarea a devenit tot mai numeroasă (la 1 decembrie 2013, pe străzile din Kiev au protestat aproximativ 1 milion de persoane).

Liderii de la Kiev au încercat strategii de *exit* care au combinat demersurile de politică externă cu negocierile între diversele forțe politice prezente în parlamentul de la Kiev sau măsurile extreme de reprimare violentă a protestelor. În prima instanță, liderii de la Kiev au acționat sub presiunile mulțimii de protestatari și au trimis la Bruxelles emisari diplomatici pentru a încerca să reia discuțiile cu privire la semnarea acordurilor, demersuri care au fost respinse de oficialii europeni și care i-au direcționat inevitabil pe liderii ucraineni către Moscova.

⁸ Democratic Initiatives Foundation, survey, ‘Can civil society influence Ukrainian politics?’, October 2011, citat în Orysia Lutsevych, *How to Finish a Revolution: Civil Society and Democracy in Georgia, Moldova and Ukraine*, ianuarie 2013, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0113bp_lutsevych.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

⁹ Orysia Lutsevych, *How to Finish a Revolution: Civil Society and Democracy in Georgia, Moldova and Ukraine*, ianuarie 2013, http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0113bp_lutsevych.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

După ce au epuizat primele tentative democratice de soluționare a crizei au solicitat forțelor speciale să intervină în forță și au adoptat retorica liderilor de la Kremlin, premierul Azrov acuzând opoziția politică că încearcă să organizeze, prin intermediul protestelor, „o lovitură” care să înlăture de la putere Partidul Regiunilor¹⁰. În același timp, experții de la Kiev au susținut că s-a încercat dizolvarea protestelor prin infiltrarea naționaliștilor de extrema dreaptă-provocatori care au recurs la distrugeri și violențe la adresa forțelor de ordine. Scenariul de infiltrare a protestelor a fost probabil de influență rusească¹¹, a constat în manifestări violente ale grupărilor de extrema dreaptă extraparlamentare (Trizub, Frăția-Bratstvo) și a avut ca scop principal discreditarea opoziției politice și a protestatarilor. Opoziția parlamentară, inclusiv liderul grupării naționaliste Svoboda (Libertate), a solicitat protestatarilor să nu recurgă la violență și să nu participe la acte de distrugere a clădirilor publice (la 1 decembrie protatestatari mascați, numiți de media „provocatori” au încercat să pătrundă în curtea administrației prezidențiale cu un buldozer). Forțe speciale ale ministerului de interne de la Kiev au recurs la violențe asupra unei tabere de protestatari care rămăsese peste noapte în Piața Independenței iar jurnalista, Tetiana Ciornovol, cu poziții critice la adresa regimului Ianukovici (și care publicase dezvăluiri cu privire la proprietățile familiei președintelui) a fost bătută de atacatori necunoscuți¹².

Regimul de la Kiev a încercat să descurajeze opoziția și mass-media în acțiunile de organizare, de susținere sau de informare despre proteste. La 9 decembrie 2013, forțe înarmate cu Kalașnikov ale Ministerului de Interne au scotocit sediul Bat'kivșina (partidul de opoziție din care provine fostul premier Iulia Timoșenko) și ale unor publicații critice la adresa puterii sau afiliate opoziției (*Vercernîe Vesti*, *țenzor.net*, *INTV*)¹³.

După ce măsurile punitive la adresa protestatarilor sau partidelor de opoziție au fost criticate de mass-media și organizațiile civice din Ucraina, precum și de oficiali occidentali care au amenințat regimul Ianukovici cu impunerea unor restricții de călătorie

¹⁰ „Ukraine PM Mykola Azarov warns of coup in making”, *BBC*, 2 decembrie 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-25192792>, accesat la 5 ianuarie 2014.

¹¹ Potrivit relatărilor din mass-media și ale cercetătorilor specializați în studierea mișcărilor de extrema dreapta, Dmitri Korcinski, liderului mișcării Bratstvo a fost implicat în acțiunile provoatoare organizate la 1 decembrie 2013. Korcinski este cunoscut ca fiind un „provocator” de extrema dreaptă care are conexiuni cu Rusia și cu ideologul principal al Kremlinului, Vladislav Surkov. În anul 2005 Korcinski a participat ca lector la taberele pro-Putin de tineret organizate în Rusia cu scopul de a contracara eventuale mișcări revoluționare colorate. La alegerile parlamentare din 2012, Bratstvo a avut un număr foarte mare de reprezentanți (224) în Comisia Electorală (deși a avut doar un singur candidat înscris în cursa electorală), Partidul Regiunilor a avut 255 reprezentanți iar opoziția pralamentară nu a avut niciun reprezentat. Situația a detreminat apariția unor speculații potrivit cărora Bratstvo și Partidul Regiunilor au avut o înțelegere cu privire la fraudarea alegerilor. După evenimentele de la 1 decembrie 2013, Korcinski nu a fost reținut de poliția ucraineană, care inițial nu a luat măsuri în acest sens și ulterior a anunțat că acesta se ascunde în Rusia.

A. SHEKHOTSOV, Provoking the Euromaidan, <http://www.opendemocracy.net/od-russia/anton-shekhovtsov/provoking-euromaidan>, accesat la 22 decembrie 2013.

¹² Jewgen Worobiow, Bloody Price for Free Speech, 26.12.2013. http://blog.pism.pl/blog/?p=1&id_blog=15&id_post=154, accesat la 4 ianuarie 2014.

¹³ „Силовики разгромили офис Батькивщины: фото”, лига.новости, http://news.liga.net/photo/politics/939742-siloviki_razgromili_ofis_batkivshchiny_foto_.htm#4, accesat la 11 decembrie 2013.

(sau blocarea conturilor bancare deschise în state ale UE sau SUA), puterea de la Kiev a încercat să descurajeze protestele EuroMaidan prin organizarea de contramanifestații ale susținătorilor Partidului Regiunilor care au promovat mesajul „Ucraina nu este EuroMaidan”.

2. Actori formali și informali ai scenei politice de la Kiev cu potențial de influență a deciziilor de politică externă

2.1 Cine sunt elitele politice ale Ucrainei?

Apartciki sovietici

Viktor Ianukovici a avut o ascensiune spectaculoasă în politica de la Kiev. Actualul președinte al Ucrainei, fost premier în mai multe rânduri, a fost încarcerat de două ori în tinerețe, fiind condamnat pentru viol și furt. Analiza sumară a educației și a experienței profesionale a elitei politice din jurul președintelui Ianukovici arată că aproape fără excepție *establishment*-ul de putere de la Kiev împărtășește ideile din perioada sovietică¹⁴. Toți membrii guvernului Azarov sunt în vârstă de peste 50 de ani și provin, ca și Ianukovici, din regiunea Donețk și au făcut carieră politică în perioada mandatelor prezidențiale ale lui Leonid Kucima, timp în care s-au construit afacerile nebuloase ale oligarhilor iar corupția a devenit o practică generalizată la nivelul clasei politice. Regiunea Donețk a fost apreciată în urma unor sondaje sociologice ca fiind una în care cei mai mulți cetățeni ucraineni și-au reclamat identitatea sovietică (37% din respondenți)¹⁵. Mentalitatea sovietică a liderilor de la Kiev este evidențiată și prin mesajele promovate în discursul politic după 2010: anti-americanism prezentat sub forma unor amenințări (conspiraționiste) exercitate de structuri de spionaj sau militare occidentale, naționalism. Teme ale discursului care anunța amenințări conspiraționiste au reapărut în declarațiile publice ale oficialilor de la Kiev și în timpul crizei din noiembrie-decembrie 2013. Premierul Nikolai Azarov și președintele Ianukovici au preluat mesajele lui Vladimir Putin care a declarat că în Ucraina nu are loc o revoluție ci „pogromuri” organizate de opoziția politică¹⁶.

„Printesa” gazului

Iulia Timoșenko, principala figură a opoziției de la Kiev (lider al partidului *Bat’kivșina-Patria*), are în spate o importantă carieră politică dobândită atât în poziții oficiale (fost membru al guvernului și al parlamentului de la Kiev, fost prim-ministru) cât și ca lider al protestelor organizate de opoziție în anii 2001 (împotriva fostului președinte Leonid Kucima) și 2004 (revoluția portocalie). Timoșenko este principalul inamic politic al președintelui Ianukovici, care a pierdut un mandat de președinte în 2004 ca urmare a revoluției portocalii și a câștigat la mică distanță scrutinul prezidențial din 2010 (în fața Iuliei Timoșenko). Fostul premier are o avere impresionantă obținută, se pare, prin afaceri

¹⁴ Taras KUZIO, “Soviet conspiracy theories and political culture in Ukraine : Understanding Viktor Yanukovich and the Party of Regions”, *Communist and Post-Communist Studies*: 2011, nr.44

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ “Putin condemns popular protests in Ukraine as ‘pogroms’”, *Financial Times*, 2.12.2013

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/2ea25366-5b7b-11e3-848e-00144feabdc0.html#axzz2pq5amhzJ>, accesat la 8 ianuarie 2014.

nebulose cu gaz, derulate în anii 1990 (presa a numit-o ironic „prințesa gazului”). Iulia Timoșenko a fost încarcerată de două ori fiind acuzată că ar fi furat gaz rusesc (2001) și pentru că a încheiat un acord dezavantajos Ucrainei pentru achizițiile de gaz din Rusia (în prezent se află în închisoare din 2011 ispășind o pedeapsă de 7 ani). Timoșenko a avut în mod constant un discurs de politică externă pro-european, deși este originară din estul Ucrainei (regiunea Dnipropetrovsk), unde și-a început cariera politică la sfârșitul anilor 1990. Europeanizarea Ucrainei, în viziunea Iuliei Timoșenko ar trebui să fie un proces de apropiere de UE în politica externă și de construire la nivel intern a unui „model ucrainean” de europeanizare (doar reforme minimale în domenii precum libertatea mass-media și respectarea drepturilor omului, menținerea influenței politicului asupra justiției și a practicilor de corupție). „Modelul ucrainean” de europeanizare a fost experimentat în perioada în care Iulia Timoșenko a deținut postul de premier.

Politicianul de carieră

Arseni Iașeniuk este unul dintre liderii *Bat'kivșina*, politician de carieră, care a ocupat mai multe funcții importante (șef al Băncii Naționale a Ucrainei, șef al parlamentului, a deținut portofoliile de la Economie și Externe). Nu au existat acuzații de corupție la adresa sa. Iașeniuk susține integrarea europeană a Ucrainei și critică corupția și practicile de justiție colectivă ale regimului Ianukovici. La fel ca și Iulia Timoșenko, Iașeniuk este adeptul unui „model ucrainean” de europeanizare.

Boxerul reformator

Vitali Kliciko (liderul UDAR - Alianța pentru Democrație și Reforme din Ucraina) este aproape unica figură necompromisă a politicii interne de la Kiev. Fost boxer profesionist și campion emerit, Kliciko nu are un trecut politic asupra căruia să planeze acuzații de corupție și are o avere importantă dobândită din activitatea sportivă. Discursul politic al lui Kliciko este unul pro-european, anunțând și reforme majore în situația în care va câștiga alegerile prezidențiale din 2015. Cea mai importantă funcție politică deținută până acum de fostul boxer este cea de membru al Radei Supreme (dobândită în urma alegerilor parlamentare din 2012). În sondajele electorale, Kliciko este acreditat drept candidatul cu cele mai mari șanse la alegerile prezidențiale din 2015 (între 15% și 37% din intențiile de vot)¹⁷.

2.2 Strategii și programe de politică externă ale actorilor politici de la Kiev

Toate partidele (cu excepția Partidului Comunist) care populează în prezent Rada Supremă de la Kiev susțin integrarea europeană a Ucrainei. Analiza asupra mențiunilor cuprinse în programul electoral al Partidului Regiunilor (aflat la putere; 187 mandate parlamentare) arată preferința pentru o politică externă multivectorială. Programul cuprinde doar o singură pagină pe care sunt structurate în câteva paragrafe sumare obiectivele de politică externă: menținerea neutralității Ucrainei, existența unor parteneriate strategice cu Rusia, SUA și China, stabilirea unui parteneriat economic în

¹⁷If presidential elections were held next Sunday how would you vote? (recurrent, 2011-2013), Razumkov Center, http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=589, accesat la 5 ianuarie 2014.

cadrul zonei libere cu statele CSI¹⁸. Documentul elaborat pentru campania electorală din 2012 anunța și intenția liderilor partidului de a semna AA/DCFTA cu UE.

În noiembrie 2013, când au anunțat suspendarea negocierilor cu UE pentru semnarea AA/DCFTA, liderii Partidului Regiunilor (premierul Azarov și președintele Ianukovici) au susținut că decizia era motivată de presiunile făcute de Rusia¹⁹ și de „interesele naționale de securitate” ale Ucrainei care impuneau „stabilirea unui dialog activ cu Federația Rusă și celelalte state membre ale Uniunii Vamale și CSI”²⁰. Pe toată perioada protestele, cei doi liderii au declarat constant că susțin parcursul european al Ucrainei.

Bat'kivșina (cel mai important partid de opoziție din Rada Supremă; 102 locuri în Rada Supremă) a menționat în programul electoral din 2012 că aderarea la UE reprezintă un obiectiv strategic pentru Ucraina. Cel mai important obiectiv asumat în viitorul previzibil al relațiilor cu UE este eliminarea regimului de vize de călătorie impus de Bruxelles cetățenilor ucraineni. Cea mai importantă formațiune de opoziție de la Kiev susține stabilirea unor relații economice (comerciale) reciproc avantajoase cu Federația Rusă²¹. În iunie 2013, *Bat'kivșina* a susținut fără succes o inițiativă legislativă care propunea denunțarea Acordului ruso-ucrainean cu privire la prelungirea termenului pentru staționarea flotei ruse în portul de la Sevastopol în schimbul reducerii prețului la gazul furnizat de Federația Rusă (cunoscute ca Acordurile de la Harkov din 2010). Programul partidului nu a cuprins mențiuni cu privire la posibila aderare a Ucrainei la NATO²².

UDAR²³ (Alianța pentru Democrație și Reforme din Ucraina), al doilea partid de opoziție (40 mandate în Rada Supremă) a menționat că Ucraina trebuie să încheie negocierile și să semneze AA cu UE ca bază pentru adoptarea reformelor europene, menționând însă că acesta reprezintă doar „punctul de plecare” pentru integrarea europeană, obiectiv pentru care partidul nu a prognozat niciun termen. În relațiile cu Federația Rusă, programul UDAR a menționat ca obiectiv cooperarea bilaterală, bazată pe principiile egalității, beneficiilor mutuale, respectării suveranității, integrității teritoriale și ale non-interferenței în afacerile interne. Programul UDAR a specificat că Ucraina „ar trebui să facă eforturi” pentru a implica UE în dialogul Kiev-Moscova. Participarea Ucrainei la activitățile CSI ar trebui să se reflecte prin participarea la forumurile multilaterale ale șefilor de stat și de guvern (din statele membre ale organizației) și prin stabilirea unui regim liber de vize și comerț. Partidul condus de V. Kliciko este favorabil cooperării bilaterale cu statele membre NATO și cu organizația

¹⁸http://partyofregions.ua/program_ru/index.html, accesat la 4 decembrie 2013. Янукович проигрывает второй тур всем, кроме Тягнибока, - опрос, 21.10.2013, лига.новости http://news.liga.net/news/politics/912366-yanukovich_proigryvaet_vtoroy_tur_vsem_krome_tyagniboka_opros.htm, accesat la 6 ianuarie 2013.

¹⁹ „Merkel to Yanukovych "We see you here, but we expected more."”, 27.11.2013,

<http://www.youtube.com/watch?v=2X2vmT7aOmM>, accesat la 8 ianuarie 2013.

²⁰ „Ukraine cancels historic trade pact with the EU”, *Euronews*, 21.11. 2013, <http://www.euronews.com/2013/11/21/ukraine-cancels-historic-trade-pact-with-the-eu/>, accesat la 8 ianuarie 2013.

²¹Taras, KUZIO, „Ukraine’s Opposition Program Requires Another Revolution”, *Eurasia Daily Monitor*, 29 mai 2012 http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39430#.U5fyi0DaKuI, accesat la 3 ianuarie 2014.

²²*Ibidem*.

²³În limba ucraineană, acronimul se traduce prin termenul “lovitura”.

per ansamblu pentru ca Ucraina să fie „un actor activ al politicii internaționale din zona Euro-Atlantică”²⁴. Programul UDAR nu menționează aderarea la NATO ca obiectiv de politică externă. În viziunea strategilor UDAR, SUA sunt „un partener strategic care susțin în mod tradițional suveranitatea și integritatea teritorială a Ucrainei”, și în acest context, Ucraina ar trebui să implementeze prevederile cuprinse în Carta cu privire la parteneriatul strategic SUA-Ucraina²⁵.

A treia forță de opoziție din Rada Supremă, *Svoboda* (43 de mandate)-partid naționalist de extremă dreapta, susține integrarea Ucrainei în UE, obiectiv exprimat prin participarea membrilor acestuia la protestele EuroMaidan din noiembrie 2013-ianuarie 2014. Programul electoral al formațiunii nu a inclus însă nicio referire la integrarea în UE specificând doar „integrarea Ucrainei în structurile de securitate europene”. Partidul susține, potrivit programului electoral, aderarea Ucrainei la NATO. Programul partidului a menționat denunțarea acordurilor de la Harkov încheiate cu Federația Rusă și retragerea Ucrainei de la activitățile desfășurate în cadrul CSI și a oricăror structuri coordonate de Moscova²⁶.

Singurul partid parlamentar care nu susține integrarea Ucrainei în UE este *Partidul Comunist din Ucraina* (32 mandate deputați), adept al integrării acesteia în Spațiul Economic Unic Rusia-Belarus-Kazahstan²⁷.

2.3 Oligarhii ucraineni și politica externă a Ucrainei

2.3.1

Relația politicieni-alegători în Ucraina nu este structurată după modelul clasic al variabilei dependente (accesul la putere al politicianilor) care este influențată de variabila independentă (voința/votul electoratului). În această relație intervine și un al treilea factor- oligarhii și natura contactelor pe care aceștia le au cu clasa politică de la Kiev și dependența afacerilor acestora de Rusia sau de UE.

Experții care au studiat fenomenul apariției și evoluției sistemului oligarhic din Ucraina au considerat că în Ucraina s-au creat trei „clanuri istorice”²⁸ de oligarhi, conexiunile dintre principalii exponenți ai acestora fiind determinate sau nu de natura afacerile pe care le derulau (importurile de gaz din Federația Rusă sau Turkmenistan și producția din industria metalurgică): clanul Donețk, clanul Dnipropetrovsk, clanul Kiev²⁹. Un alt clan de oligarhi este *Grupul RUE*, numit după compania obscură RosUkrEnergo, creată în anul 2004 sub auspiciile președinților Kucima și Putin și care a

²⁴UDAR Party, *Program*, <http://klichko.org/en/about/programma>, accesat la 20 decembrie 2013

²⁵*Ibidem*.

²⁶All-Ukrainian Union "Svoboda" program - "Program for the Protection of Ukrainians", <http://en.svoboda.org.ua/about/program/>, accesat la 6 ianuarie 2014.

²⁷„Communists call for halt to cooperation with IMF”, *Interfax-Ukraine/Kyivpost*, 7 nov. 2011, <http://www.kyivpost.com/content/politics/communists-call-for-halt-to-cooperation-with-imf-116420.html>, accesat la 4 ianuarie 2014.

²⁸Primele clanuri de oligarhi din Ucraina s-au creat începând de la jumătatea anilor 1990.

²⁹Slawomir Matuszak, *The Oligarchic Democracy. The Influence of Business Groups on Ukrainian Politics*, Center for Eastern Studies, septembrie 2012, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_42_en.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014. În timp, relațiile personale, de afaceri sau de putere care au creat „clanurile istorice” s-au dizolvat/ modificat. Acest studiu a menținut denumirile asociate regiunilor în care s-au construit inițial clanurile de oligarhi pentru a facilita prezentarea conexiunilor dintre aceștia și liderii politici de la Kiev.

avut rolul de a intermedia importurile de gaz din Federația Rusă (Gazprom) în Ucraina (Naftogaz)³⁰. Constituirea RosUkrEnergo a fost platforma care a permis acumularea averilor de noi oligarhi. În afară de marile clanuri de oligarhi în Ucraina există și oligarhi cu afaceri mai restrânse-*oligarhii mici* (persoane care s-au delimitat de grupurile respective sau cu averi dobândite fără a avea conexiuni în marile clanuri). Începând cu anul 2010, un nou grup de oligarhi este în ascensiune în Ucraina-grupul *Familia*³¹ (creat în jurul familiei lui Viktor Ianukovici).

Figura cea mai mediatizată a *clanului Donețk* este oligarhul Rinat Ahmetov, a cărui avere a fost acumulată în principal din industria metalurgică. Viktor Ianukovici este oficialul care a ocupat cele mai importante funcții politice în statul ucrainean și care este conectat cu clanul Donețk iar Partidul Regiunilor a fost platforma politică a oligarhilor din regiunea Donețk³².

Clanul Dnipropetrovsk este reprezentat în principal de oligarhul Viktor Pinciuk, ginerele fostului președinte Leonid Kucima, care are cele mai multe afaceri în domeniul metalurgiei. Principala figură politică conectată clanului Dnipropetrovsk este Iulia Timoșenko³³. În timp, Iulia Timoșenko a încercat să se distanțeze de legăturile stabilite în cadrul *clanului Dnipropetrovsk*, iar la alegerile prezidențiale din 2010 s-a bazat în principal pe susținerea *micilor oligarhi*.

Clanul Kiev are cea mai mică putere economică dintre toate clanurile de oligarhi. Viktor Medvedciuk, cel mai important oligarh al acestui clan, a fost șeful administrației prezidențiale a lui Leonid Kucima. Medvedciuk este oligarhul cu cele mai bune relații la Kremlin, Vladimir Putin și Svetlana Medvedeva (soția premierului D. Medvedev) sunt nașii de botez ai fiicei oligarhului ucrainean³⁴.

Grupul RUE l-a avut ca reprezentat pe Dmitri Firtaș și a avut conexiuni politice în cadrul Partidului Regiunilor și al partidului Ucraina Noastră (al fostului președinte Viktor Iușcenko)³⁵. Iulia Timoșenko a fost cel mai important inamic politic al grupului RUE (printr-un contract semnat în 2009 fostul premier a scos RosUkrEnergo din schema de achiziții a gazul rusesc de către Naftogaz, în schimbul unui preț mai mare pentru mia de metri cubi furnizați).

Influența politică a *oligarhilor mici* s-a reflectat în principal în perioada revoluției portocalii considerată ca fiind „victoria milionarilor împotriva miliardarilor”³⁶ și, ulterior, a mandatului prezidențial al lui Viktor Iușcenko.

Grupul *Familia* are o putere economică redusă, materializată în principal în importante achiziții imobiliare, afaceri în domeniile bancar și media. Grupul s-a construit exclusiv

³⁰Slawomir Matuszak, *The Oligarchic Democracy. The Influence of Business Groups on Ukrainian Politics*, Center for Eastern Studies, septembrie 2012, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_42_en.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

³¹Denumirea „Familia” este folosită frecvent în mass-media rusă și ucraineană, în analizele occidentalilor pentru a denumi grupul de afaceriști din jurul familiei Ianukovici.

³²Slawomir Matuszak (op. cit.).

³³Ibidem.

³⁴Daniel McLaughlin, „Ukraine’s oligarchs could have a final say in political crisis” *The Irish Times*, 17.XII. 2013, <http://www.irishtimes.com/news/world/europe/ukraine-s-oligarchs-could-have-final-say-in-political-crisis-1.1629949>, accesat la 5 ianuarie 2014.

³⁵Slawomir Matuszak (op. cit.).

³⁶Jim Hoagland, Dimitri Vîdrin, citați în Slawomir Matuszak, *The Oligarchic Democracy. The Influence of Business Groups on Ukrainian Politics*, Center for Eastern Studies, septembrie 2012, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_42_en.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

după preluarea funcției de președinte de către V. Ianukovici, iar cea mai proeminentă figură a acestuia este fiul șefului statului, Olexander Ianukovici.

2.3.2 Relațiile oligarhi-regimul Ianukovici. Oligarhii și protestele

Relațiile de putere dintre Viktor Ianukovici și oligarhi reflectă un raport de echilibru între politic și oligarhi, rezultat din acumularea unei importante funcții politice (președinte) și modificarea, în anii 2010-2011, a balanței de putere dintre președinte și parlament în favoarea primului³⁷. Ianukovici a încercat să introducă un echilibru sau o competiție de influență a oligarhilor și în cadrul Partidului Regiunilor prin distribuirea unor funcții importante către persoane susținute de diverși oligarhi și prin încercarea de a construi un nou grup-*Familia*. Persoane apropiate de Rinat Ahmetov (clanul Donețk) au fost numite în poziții cheie în cadrul administrației prezidențiale și guvernului de la Kiev după 2010. Iuri Boiko, fost reprezentant al grupului RUE și ex-director al Naftogaz (compania națională de gaz din Ucraina și, potrivit presei, creatorul RosUkrEnergo) este vice prim-ministru pentru ecologie și energie în guvernul condus de Nikolai Azarov. Persoane apropiate lui Olexandr Ianukovici au fost numite în fruntea autorităților fiscale sau poliției³⁸.

Măsurile lui Ianukovici, deși benefice pentru competiția de putere și influență din politica de la Kiev pentru că nu permit stabilirea unui monopol oligarhic, se pot dovedi în timp o strategie greșită pentru acesta. Pe fondul popularității în scădere vertiginoasă a lui Ianukovici, aceștia și-ar putea reorienta sprijinul către un alt candidat la alegerile prezidențiale din 2015. Mai ales în contextul în care unii oligarhi, apropiați Partidului Regiunilor, au semnalat deja în timpul protestelor că tind să se alinieze cel puțin declarativ obiectivelor protestatarilor. Rinat Ahmetov le-a cerut tuturor forțelor politice să se angajeze în negocieri pentru a pune capăt crizei politice, și l-a criticat pe Ianukovici pentru că a decis înghețarea negocierilor pentru semnarea AA cu UE³⁹. Ahmetov a încercat chiar să discute cu protestarii care pichetau dintre proprietățile sale din regiunea Donețk. Petro Poroșenko, ministrul economiei în cabinetul Azarov (fără fi și membru al Partidului Regiunilor), a participat la protestele EuroMaidan și a criticat deschis puterea de Kiev în media ucraineană și occidentală. Poroșenko este un oligarh „neafiliat” clanurilor care a stabilit ușor relații atât cu partidele de orientare pro-europeană cât și cu Partidul Regiunilor.

Singurul oligarh care nu a criticat deciziile liderilor de la Kiev cu privire la relațiile cu UE este Viktor Medvedciuk, care a continuat să susțină la nivel declarativ apropierea de Federația Rusă. Într-un articol publicat în decembrie 2013 de *Kommersant Ukraina*, Medvedciuk susținea că semnarea AA cu UE este echivalentă cu semnarea unui

³⁷Slawomir Matuszak(op. cit.).

³⁸Sergii Leshchenko, Ukraine: Yanukovich's "Family" spreads its tentacles, 29. I. 2013, openDemocracy, <http://www.opendemocracy.net/od-russia/sergii-leshchenko/ukraine-yanukovichs-family-spreads-its-tentacles>, accesat la 4 ianuarie 2014.

³⁹ Daniel McLaughlin, „Ukraine's oligarchs could have a final say in political crisis” *The Irish Times*, 17.XII. 2013, <http://www.irishtimes.com/news/world/europe/ukraine-s-oligarchs-could-have-final-say-in-political-crisis-1.1629949>, accesat la 5 ianuarie 2014.

acord de colonizare a Ucrainei⁴⁰. Medvedciuk este liderul partidului pro-rus, Alegerea Ucrainei, care în sondajele de opinie are scoruri ce nu depășesc 1%.

Majoritatea oligarhilor au afaceri în domeniul mass-media, care este folosită ca mijloc de instrument asupra deciziilor politice. Trusturile de presă ale marilor oligarhi (Ahmetov și Pinciuk) și postul tv5, controlat de Petro Poroșenko au redat obiectiv evenimentele legate de proteste, limitându-se strict la redarea știrilor fără a critica puterea sau opoziția. Televiziunile celui mai mare grup media din Ucraina (achiziționat de Sergi Kurcenko, oligarh îmbogățit în ultimii ani datorită relațiilor pe care le are cu familia Ianukovici), au transmis evenimentele din jurul protestelor cu mesaje de dezinformare (de tipul protestele sunt organizate de opoziție) sau care încercau să justifice deciziile liderilor de la Kiev⁴¹.

Oligarhii (cu excepția lui Medvedciuk) nu au afinități personale pentru orientarea pro-Rusia sau pro-UE a politicii externe iar interesele de afaceri sunt divizitate între UE și Rusia. Afacerile marilor oligarhi (în special cele din industria metalurgică) sunt dependente de gazul rusesc, de exporturile atât pe piețele CSI cât și cele ale UE. Aceștia au făcut în timp și importante achiziții imobiliare în state ale UE (cel mai cunoscut caz în acest sens este cel al lui V. Pinciuk care a achiziționat cea mai scumpă casă din Londra) și nu ar vrea să fie privați de accesul la acestea în cazul în care Bruxelles-ul ar decide să le impună restricții de călătorie⁴².

3. Strategiile Bruxelles-ului vs. Realpolitik rusesc

3.1 UE și iluziile europenizării Ucrainei

Oficialii UE și ai SUA au declarat că susțin revoluția pașnică a ucrainenilor și au solicitat autorităților de la Kiev să nu dispună măsuri violente împotriva acestora. Catherine Ashton și Victoria Nuland au fost prezenți în Maidan și au transmis gesturi simbolice și încurajări protestatarilor, fără a atinge însă substanța cererilor ucrainenilor-integrarea europeană.

Statele membre ale UE au fost reținute în a se implica în criza politică de la Kiev, doar ministrul de externe al Germaniei, Guido Westerwelle, s-a deplasat la Kiev într-o vizită de la care se aștepta medierea între opoziție și putere, al cărei rezultat notabil a fost doar un tur al manifestațiilor de protest. Polonia, statul cu cele mai mari interese față de Ucraina, a avut o poziție de retragere după summit-ul de la Vilnius. Polonezii au sperat, de altfel, până în ultimul moment că acordul va fi semnat, dovadă fiind declarațiile fostului președinte și negociator principal din partea Poloniei, Alexander Kwasniewski, și comunicatul publicat de Ministerul Afacerilor Externe de la Varșovia, care anunțau că *deadline*-ul pentru Ucraina este dimineața ultimei zile a *Summit*-ului de la Vilnius.

⁴⁰ „Виктор Медведчук: соглашение об ассоциации с ЕС — соглашение о колонизации”, *Коммерсантъ Украина*, 9. 12.2013, <http://www.kommersant.ua/doc/2363677>, accesat la 4 ianuarie 2013.

⁴¹ Georgi Gotev, *A guide to the Ukrainian media: priceless!*, 13. 12. 2013. <http://reuniting-europe.blogactiv.eu/2013/12/13/a-guide-to-the-ukrainian-media-priceless/#.Us2zWEDaKul>, accesat la 8 ianuarie 2014.

⁴² Sławomir Matuszak, *The Oligarchic Democracy. The Influence of Business Groups on Ukrainian Politics*, Center for Eastern Studies, septembrie 2012, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_42_en.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

C. Ashton nu are un plan B pentru Ucraina, pentru că după cum au declarat oficialii polonezi și cei ucraineni în timpul negocierilor pentru semnarea AA, pur și simplu nu au imaginat o alternativă. Situația se explică prin faptul că UE nu are o strategie clară pentru statele din spațiul ex-sovietic, cu excepția mențiunii din documentele PaE (Parteneriatul Estic) potrivit căreia acesta nu oferă perspective clare cu privire la o posibilă integrare europeană a celor 6 state membre. Inexistența unei strategii clare a UE (a unui alt parcurs pentru Ucraina în cazul nesemnării AA și a unui compromis între statele membre care susțin procesul de lărgire și cele sceptice) a determinat statele membre să prefere o reprezentare slabă, sub acoperirea UE prin Catherine Ashton. Occidentul a semnalat practic o retragere a influenței pe care o exercită asupra Ucrainei, iar singurele urmări concrete ale implicării occidentului în criza ucraineană ar putea fi doar sancțiuni aplicate de SUA și UE oficialilor regimului Ianukovici.

3.1.2 Un președinte european pentru Ucraina

UE nu a putut să structureze o poziție clară cu privire la criza din Ucraina și pentru că Bruxelles-ul nu a decis cine va fi candidatul pe care îl va prefera la alegerile prezidențiale din 2015. UE (și eventual SUA) trebuie să decidă în cel mai scurt timp cine este candidatul pe care îl vor susține în cursa pentru alegerile programate în februarie 2015. Opțiunile occidentalilor sunt Vitali Kliciko (cotat în sondaje realizate în octombrie 2013 cu 15%-37% din opțiunile electoratului) sau Arseni Iașeniuk (aproximativ 6%). În sondajul din octombrie 2013, pentru un nou mandat prezidențial al lui Viktor Ianukovici s-au declarat favorabili 19% din respondenți⁴³. Preferințele alegătorilor s-au modificat după declanșarea protestelor în noiembrie 2013, cel mai probabil în favoarea lui Kliciko, dar nu au fost încă evaluate în sondaje.

3.2 Rusia și criza politică din Ucraina

Oficialii de la Kremlin nu au reacționat imediat după ce guvernul de la Kiev a anunțat că suspendă negocierile pentru semnarea AA/DCFTA cu UE. Vladimir Putin și Serghei Lavrov au reluat în zilele care au urmat anunțului Kievului mesajele belicoase la adresa UE, acuzată că ar face presiuni asupra Ucrainei pentru semnarea AA, dar nu s-au pronunțat cu privire la anunțul guvernului de la Kiev. La fel ca și Bruxelles, Moscova nu a fost sigură că anunțul cu privire la semnarea AA nu era doar o formă de șantaj a lui Ianukovici în negocierile cu UE, prin urmare s-a abținut să propună inițiative în relațiile bilaterale până când evenimentele prilejuite de summit-ul PaE (Parteneriatul Estic) nu s-au încheiat.

La 17 decembrie 2013, Vladimir Putin și Vladimir Ianukovici au semnat 14 acorduri economice bilaterale Ucraina-Rusia. Partea rusă a acceptat reducerea prețului la gazul furnizat Ucrainei de la 400 la 268 \$ pe mia de metri cubi și acordarea unui împrumut în valoare de 15mld dolari (sub forma cumpărării de obligațiuni emise de statul

⁴³*If presidential elections were held next Sunday how would you vote? (recurrent, 2011-2013)*, Razumkov Center, http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=589, accesat la 5 ianuarie 2014. Янукович проигрывает второй тур всем, кроме Тягнибока, - опрос, 21.10.2013, лига.новости http://news.liga.net/news/politics/912366-yanukovich_proigryvaet_vtoroy_tur_vsem_krome_tyagniboka_opros.htm, accesat la 6 ianuarie 2013.

ucrainean). Rusia nu pare să fi obținut nimic concret în schimbul deciziei de a furniza Ucrainei gaz la un preț mai mic, sau cel puțin liderii de la Moscova și Kiev nu au anunțat care au fost condițiile impuse Ucrainei. Putin pare să-i fi oferit lui Ianukovici „o gură de oxigen”⁴⁴ până la alegerile din 2015, o alternativă pe termen scurt la împrumuturile FMI condiționate de adoptarea de reforme într-un an electoral. În plus, Vladimir Putin a anunțat că nu au existat discuții sau negocieri cu privire la o posibilă aderare a Ucrainei la Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan.

Mai multe scenarii pot fi luate în calcul pentru a explica decizia Moscovei:

- 1. protejarea intereselor economice ale Rusiei în relațiile cu Ucraina și în special a unei piețe importante pentru exporturile de gaz.**
- 2. clasică explicație geopolitică potrivit căreia Moscova este dispusă să plătească prețul menținerii Ucrainei sub influența sa, câștigând astfel în fața avansului UE în spațiul ex-sovietic. Existența unui compromis între liderii de la Kiev și cei de la Kremlin. Ianukovici a renunțat la semnarea AA în schimbul ajutorului financiar din partea Rusiei, Moscova a renunțat la presiunile pentru aderarea la Uniunea Vamală.**
- 3. existența unor înțelegeri sau acorduri ascunse între liderii de la Kremlin și cei de la Kiev.**

Cele trei scenarii nu se exclud reciproc, iar decizia liderilor de la Kremlin ar fi putut fi fundamentată pe un cumul de factori care care combină argumente ale acestora.

Scenariul 1.

Decizia liderilor de la Kremlin pare o concesie facilă obținută de regimul Ianukovici. Văzută în contextul negocierilor dintre Ucraina și UE pentru semnarea AA și a măsurilor adoptate de unele state UE care să ajute Kievul să prevină o nouă criză a gazului, reducerea prețului la gaz pare justificată de faptul că liderii ucraineni conveniseră deja cu Slovacia (și existau negocieri și cu Ungaria) pentru a importa gaz rusesc mai ieftin din aceste state în sistem invers. Rusia risca practic să piardă piața ucraineană, care nu ar fi fost însă privată de gazul rusesc.

În plus, se pare că liderii ucraineni ar fi convenit în decembrie 2013 că importurile ucrainene de gaz rusesc vor fi mai mari în anul următor. În anul 2012, Ucraina a importat 33mld metri cubi de gaz, iar în primele 9 luni ale anului 2013, 18 mld metri cubi. Pentru anul 2014, premierul Nikolai Azarov a anunțat importuri de 26 mld metri cubi. Trebuie luat în considerație și faptul că începând cu anul 2009, importurile ucrainene de gaz rusesc au scăzut cu peste 50% (în anul 2007, Ucraina a importat 50mld metri cubi)⁴⁵.

⁴⁴Armand GOȘU, « Acordurile cu Rusia, o gură de oxigen pentru Ianukovici », revista 22, 24.12.2013, <http://www.revista22.ro/acordurile-cu-rusia-o-gura-de-oxigen-pentru-ianukovici-35771.html>, accesat la 6 ianuarie 2014.

⁴⁵Vladimir Milov, „Зачем Россия вкладывает \$15 млрд в мусорные облигации и что Янукович пообещал Путину”, *Slon.ru*, http://slon.ru/economics/chto_yanukovich_poobeshchal_putine-1035794.xhtml, accesat la 19 decembrie 2013.

Scenariul 2.

Rusia subvenționează, potrivit unor decizii exclusiv politice, prețul la gazul furnizat celor mai loiali parteneri din spațiul ex-sovietic (Armenia și Belarus). În 2011, când economia belarusă era în criză, Rusia a acordat împrumuturi regimului condus de Lukașenko în schimbul promisiunii de a privatiza companii belaruse către investitori ruși. Minskul a cheltuit rublele rusești, dar continuă să tergiverseze procedurile de privatizare.

Discuțiile și invitațiile pentru aderarea Ucrainei la Uniunea Vamală nu au fost considerate deziderate realizabile la Moscova. În primul rând pentru că întreaga istorie a relațiilor Ucraina-Federația Rusă a arătat că prima este interesată de apropierea de Moscova doar în condițiile în care va putea menține balansul între Occident și spațiul ex-sovietic. Ucraina are o istorie a politicii externe care arată că liderii de la Kiev au adoptat adesea decizii contextuale fără a ține cont de faptul că acestea schimbau fundamental direcțiile generale de politică externă, stabilite doar cu puțin timp înainte, sigurul obiectiv constant fiind menținerea unei poziții de echilibru între Occident și Rusia.

Liderii de la Kiev au anunțat că susțin procesul de integrare europeană, au semnat de-a lungul timpului zeci de documente cu Bruxelles-ul și Rada Supremă a ratificat cele mai importante documente care au creat cadrul legal al cooperării cu Bruxelles-ul, dar nu au implementat reformele convenite.

Președintele Leonid Kravicuk a fost unul dintre fondatorii CSI, dar Rada Supremă a refuzat să ratifice Tratatul de aderare la CSI, pentru ca apoi Ucraina să coopereze cu statele membre sub umbrela acestei organizații având statut neclar de observator.

Primele propuneri cu privire la crearea unei Uniuni Vamale în jurul Rusiei au fost lansate la jumătatea anilor 1990 de președintele Kazahstanului. La începutul anilor 2000, inițiativa a fost preluată de Rusia. De fiecare dată, liderii de la Kiev au trecut sub tăcere astfel de inițiative.

Președintele Ianukovici a propus în 2013 semnarea AA cu UE și acceptarea de către Rusia a unui statut de observator al Ucrainei în Uniunea Vamală pentru că, după cum declara președintele ucrainean, „acesta nu contravine niciunui acord internațional. Ucraina trebuie să găsească un model de interrelaționare cu partenerii săi strategici care să corespundă intereselor tuturor”⁴⁶.

Trebuie luat în considerație și faptul că aderarea Ucrainei la Uniunea Vamală riscă să se transforme dintr-un succes într-o formulă de subminare a acesteia din interior în condițiile unor parteneriate ale Kievului cu membrii fideli ai structurilor de cooperare pro-rusești (Belarus și Kazahstan). Strategiile de politică externă ale președintelui Lukașenko sunt cel mai bun argument pentru a justifica această afirmație. Belarusul nu s-a conformat deciziei Moscovei de a interzice importurile de produse alimentare ucrainene (ca măsură de presiune pentru a determina Ucraina să nu semneze AA), deși este membru al Uniunii Vamale și acest statut ar fi presupus aplicarea aceluiași norme sanitare ca în Federația Rusă. În 2013, Lukașenko a făcut declarații în care a anunțat că Belarusul,

⁴⁶„Association with EU compatible with Ukraine's observer status in Customs Union – Yanukovych”, *Interfax-Ukraine*, 19.12. 2013, <http://en.interfax.com.ua/news/general/182882.html>, accesat la 20 decembrie 2013.

nemulțumit de faptul că nu poate importa hidrocarburi la prețurile de pe piața internă a Rusiei, s-ar putea retrage din Uniunea Vamală⁴⁷.

Scenariul 3

Experții occidentali au avansat ideea că Rusia a renunțat la presiunile pentru aderarea Ucrainei la Uniunea Vamală în schimbul încheierii unor acorduri de interconectare sau integrare sectorială a unor sectoare cheie din economia ucraineană sub management rusesc. Aceste sectoare ar putea fi industria de apărare, aeronautică, chimică, de construcție a navelor, domeniul energetic⁴⁸.

Un oficial UE, citat anonim de presa europeană a menționat că, potrivit unui document provenit de la serviciile secrete ale unui stat membru NATO, Ianukovici și Putin ar fi încheiat o înțelegere conform căreia Rusia va oferi „garanții personale de securitate pentru familia Ianukovici și averea acesteia”⁴⁹. Informația poate fi adevărată în contextul în care fiul lui Ianukovici a acumulat o avere mare în perioada care a urmat instalării tatălui său în funcția de președinte. Trebuie luat în considerație și faptul că Ianukovici, care în trecut a fost în închisoare, se teme că el sau fiul său ar putea ajunge în spatele gratiilor. Teama lui Ianukovici este aplicată și de faptul că în Ucraina, justiția este subordonată politicului și că atunci când nu va mai fi la putere scenariul după care Iulia Timoșenko a fost condamnată s-ar putea repeta și cu familia sa.

3.2.1 Un candidat al Rusiei la alegerile prezidențiale din Ucraina

Rusia se află în situația de a nu avea un candidat cu șanse reale la alegerile prezidențiale din februarie 2015. Potrivit unui sondaj realizat în sept.-oct. 2013, Ianukovici ar pierde al doilea tur al alegerilor prezidențiale în fața oricărui candidat al opoziției (cu excepția liderului partidului de extrema dreapta Svoboda). Ianukovici este cotate în sondaje cu aproximativ 20% din intențiile electoratului⁵⁰.

În plus Kremlinul nu se aștepta ca protestele din Ucraina să fie atât de radicale și să dureze atât de mult, situație care în mod sigur îl va costa alte voturi pe Ianukovici. Un posibil candidat care să se plieze pe pretențiile Moscovei cu privire la Ucraina ar putea fi oligarhul Viktor Medvedciuk, care are un discurs pro-rus, dar care nici măcar nu este menționat ca potențial candidat în sondajele electorale. Medvedciuk este liderul unui partid extraparlamentar (Alegerea Ucrainei care are sub 1% în sondaje). Probabil că Rusia va miza în continuare pe candidatura lui Ianukovici, un argument în acest fiind decizia de a-i acorda sprijin financiar în decembrie 2013.

⁴⁷ Лукашенко пригрозил Путину выходом из Таможенного союза, 16.12.2013, <http://yalta.kiev.ua/index.php/component/content/article/9-2013-07-07-09-12-21/824-2013-12-16-10-42-18>, accesat la 6 ianuarie 2014.

⁴⁸ James Sherr, „fellow Russian and Eurasian program, Chatham House, Londra, în „James Sherr: Ukraine 'is in a dangerous situation”, *KyivPost*, 23 decembrie 2013, <http://www.kyivpost.com/content/politics/james-sherr-ukraine-is-in-a-dangerous-situation-334161.html>, accesat la 4 ianuarie 2013.

⁴⁹ „EU leaders close the door on Yanukovich”, *euobserver.com*, 30.12. 2013, <http://euobserver.com/foreign/122578>, accesat la 2 ianuarie 2014.

⁵⁰ Янукович проигрывает второй тур всем, кроме Тягнибока, - опрос, 21.10.2013, лига.новости http://news.liga.net/news/politics/912366-yanukovich_proigryvaet_vtoroy_tur_vsem_krome_tyagniboka_opros.htm, accesat la 6 ianuarie 2013.

Concluzii.

Protestele din Ucraina au arătat o societate ucraineană care pare că s-a trezit din starea de resemnare și dezamăgire în care a intrat după eșecul guvernării portocalii. Deși nu au avut niciun succes în lupta noi (cetățenii)-ei (clasa politică *per ansamblu* și nu doar guvernării), protestele de la Kiev au arătat principalele probleme ale clasei politice ucrainene: lideri incapabili să gestioneze criza politică prin metode democratice și absența unei alternative la putere care să fie în asentimentul general al populației. Protestele din Ucraina trebuie considerate ca un avertisment atât pentru putere (care, probabil va pierde alegerile prezidențiale din 2015) cât și pentru opoziție (care probabil deja se bazează pe un succes electoral sigur în 2015). Dacă în timpul revoluției portocalii oamenii au ieșit pe străzi pentru a protesta împotriva fraudării alegerilor, l-au susținut pe candidatul opoziției Viktor Iușcenko și au acceptat-o pe Iulia Timoșenko ca lider al protestelor, la ultimele proteste, ucrainenii au vrut să se distanțeze de întreaga clasă politică. Nici măcar promisiunile pro-europene ale lui Vitali Kliciko, figură necompromisă (în cadrul unor guvernări corupte) nu au avut influență în rândul protestatarilor.

Oligarhii ucraineni au primit, pentru prima dată mesajul clar al populației (care a protestat în fața reședințelor acestora din Ucraina sau Anglia)-„afară din politică”. Situația va impune probabil o retragere a unora dintre aceștia din viața publică.

Protestele din Ucraina sunt un semnal de alarmă și pentru UE și Rusia. Liderii europeni care au susținut constant, la nivel declarativ parcursul european al Ucrainei ar putea deveni în percepția ucrainenilor doar niște ”vânzători de iluzii” în absența unei strategii clare a integrării. Pentru Rusia, protestele sunt un semnal de alarmă pentru că arată Moscovei că în negocierile cu privire la menținerea Ucrainei în sfera sa de influență a apărut un actor informal-societatea ucraineană, situația care va impune Kremlinului înlocuirea vechilor strategii bazate pe coruperea liderilor ucraineni sau șantajul economic (energetic). Deocamdată Vladimir Putin, Sergei Lavrov și consilierii lor nu au o strategie alternativă.

Bibliografie:

„В Киеве 70% активистов Евромайдана готовы стоять до последнего, - соцопрос”, *Zn.ua*, http://zn.ua/UKRAINE/v-kieve-70-aktivistov-evromaydana-gotovy-stoyat-do-poslednego-opros-134676_.html, accesat la 11 decembrie 2013.

„Виктор Медведчук: соглашение об ассоциации с ЕС — соглашение о колонизации”, *Коммерсантъ Украина*, 9. 12.2013, <http://www.kommersant.ua/doc/2363677>, accesat la 4 ianuarie 2013.

Янукович проигрывает второй тур всем, кроме Тягнибока, - опрос, 21.10.2013, лига.новости http://news.liga.net/news/politics/912366-yanukovich_proigrivaet_vtoroy_tur_vsem_krome_tyagniboka_opros.htm, accesat la 6 ianuarie 2013.

Лукашенко пригрозил Путину выходом из Таможенного союза, 16.12.2013, <http://yalta.kiev.ua/index.php/component/content/article/9-2013-07-07-09-12-21/824-2013-12-16-10-42-18>, accesat la 6 ianuarie 2014.

„Путин: цена на газ для Украины составит \$268,5 за 1 тыс. куб.”, *лига.новости*, 17.12. 2013, http://news.liga.net/news/politics/945861-putin_tsena_na_gaz_dlya_ukrainy_sostavit_268_5_doll_za_1_tys_kub.htm, accesat la 17 decembrie 2013.

„Силовики разгромили офис Батькивщины: фото”, *лига.новости*, http://news.liga.net/photo/politics/939742-siloviki_razgromili_ofis_batkiyshchiny_foto_.htm#4, accesat la 11 decembrie 2013.

Vladimir Milov, „Зачем Россия вкладывает \$15 млрд в мусорные облигации и что Янукович пообещал Путину”, *Slon.ru*, http://slon.ru/economics/hto_yanukovich_poobeshchal_putine-1035794.xhtml, accesat la 19 decembrie 2013.

„Association with EU compatible with Ukraine's observer status in Customs Union – Yanukovich”, *Interfax-Ukraine*, 19.12. 2013, <http://en.interfax.com.ua/news/general/182882.html>, accesat la 20 decembrie 2013.

“EU leaders close the door on Yanukovich”, *euobserver.com*, 30.12. 2013, <http://euobserver.com/foreign/122578>, accesat la 2 ianuarie 2014.

If presidential elections were held next Sunday how would you vote? (recurrent, 2011-2013), Razumkov Center, http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=589, accesat la 5 ianuarie 2014.

„Communists call for halt to cooperation with IMF”, *Interfax-Ukraine/Kyivpost*, 7 nov. 2011, <http://www.kyivpost.com/content/politics/communists-call-for-halt-to-cooperation-with-imf-116420.html>, accesat la 4 ianuarie 2014.

Georgi Gotevm, *A guide to the Ukrainian media: priceless!*, 13. 12. 2013. <http://reuniting-europe.blogactiv.eu/2013/12/13/a-guide-to-the-ukrainian-media-priceless/#.Us2zWEDaKuI>, accesat la 8 ianuarie 2014

“James Sherr: Ukraine ‘is in a dangerous situation’”, *KyivPost*, 23 decembrie 2013, <http://www.kyivpost.com/content/politics/james-sherr-ukraine-is-in-a-dangerous-situation-334161.html>, accesat la 4 ianuarie 2013

If presidential elections were held next Sunday how would you vote? (recurrent, 2011-2013), Razumkov Center, http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=589, accesat la 5 ianuarie 2014.

„Merkel to Yanukovich "We see you here, but we expected more.", 27.11.2013, <http://www.youtube.com/watch?v=2X2vmT7aOmM>, accesat la 8 ianuarie 2013

http://partyofregions.ua/program_ru/index.html, accesat la 4 decembrie 2013.

UDAR Party, *Program*, <http://klichko.org/en/about/programma>, accesat la 20 decembrie 2013.

All-Ukrainian Union "Svoboda" program - "Program for the Protection of Ukrainians", <http://en.svoboda.org.ua/about/program/>, accesat la 6 ianuarie 2014.

„Putin condemns popular protests in Ukraine as ‘pogroms’”, *Financial Times*, 2.12.2013

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/2ea25366-5b7b-11e3-848e-00144feabdc0.html#axzz2pq5amhzJ>, accesat la 8 ianuarie 2014.

„Ukraine cancels historic trade pact with the EU”, *Euronews*, 21.11. 2013,

<http://www.euronews.com/2013/11/21/ukraine-cancels-historic-trade-pact-with-the-eu/>, accesat la 8 ianuarie 2013.

A. SHEKHOTSOV, *Provoking the Euromaidan*, <http://www.opendemocracy.net/od-russia/anton-shekhovtsov/provoking-euromaidan>, accesat la 22 decembrie 2013.

Armand GOȘU, « Acordurile cu Rusia, o gură de oxigen pentru Ianukovici », revista 22, 24.12.2013, <http://www.revista22.ro/acordurile-cu-rusia-o-gura-de-oxigen-pentru-ianukovici-35771.html>, accesat la 6 ianuarie 2014.

Daniel McLaughlin, „Ukraine’s oligarchs could have a final say in political crisis” ,*The Irish Times*, 17.XII. 2013, <http://www.irishtimes.com/news/world/europe/ukraine-s-oligarchs-could-have-final-say-in-political-crisis-1.1629949>, accesat la 5 ianuarie 2014.

Sergii Leshchenko, *Ukraine: Yanukovich’s “Family” spreads its tentacles*, 29. I. 2013, openDemocracy, <http://www.opendemocracy.net/od-russia/sergii-leshchenko/ukraine-yanukovichs-family-spreads-its-tentacles>, accesat la 4 ianuarie 2014.

Slawomir Matuszak, *The Oligarchic Democracy. The Influence of Business Groups on Ukrainian Politics*, Center for Eastern Studies, septembrie 2012, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_42_en.pdf, accesat la 5 ianuarie 2014.

Taras KUZIO, “Soviet conspiracy theories and political culture in Ukraine: Understanding Viktor Yanukovich and the Party of Regions”, *Communist and Post-Communist Studies*: 2011, nr.44

Taras, KUZIO, „Ukraine’s Opposition Program Requires Another Revolution”, *Eurasia Daily Monitor*, 29 mai 2012 http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39430#.Usfyi0DaKuI, accesat la 3 ianuarie 2014.